

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA TEŞHİR

PARADING (TASHHIR) IN THE MEDIEVAL ISLAMIC WORLD

NEVZAT KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bingöl, Türkiye
Asst. Prof., Dr. Nevzat Keleş, Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History
nkeles@bingol.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2748-9972

MAKALE BİLGİSİ	ARTICLE INFORMATION
Makale Türü	Article Types
Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi	Received
19 Mayıs 2020	19 May 2020
Kabul Tarihi	Accepted
9 Kasım 2020	9 November 2020
Yayın Tarihi	Published
30 Aralık 2020	30 December 2020
Yayın Sezonu	Pub Date Season
Aralık	December
Doi	

<https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.739777>

ATIF/CITE AS:

Keleş, Nevzat, "Parading (Tashhir) in The Medieval Islamic World" [Ortaçağ İslâm Dünyasında Teşhir], *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Journal of Divinity Faculty of Hitit University* 19/2 (December 2020), s. 1159-1188.

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.
Copyright © Published by Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Journal of Divinity Faculty of Hitit University, Çorum, Turkey. All rights reserved.

Makale dosyası

Parading (Tashhir) in the Medieval Islamic World

Abstract

This study focuses on the subject of parading (tashhir) and for what purposes, under which conditions and how it is applied in the medieval Islamic world from the perspective of a historian. In this regard, following a conceptual evaluation related to the exposure/parading (tashhir) and punishment, a general analysis will be made in line with the examples determined from sources under the headings of exposure as a legal punishment, parading in crimes against the state and public security, political parading, parading ceremony and elements of parading.

Throughout history, punishment has been the most effective tool for power rulers (caliph, sultan, emir etc.) to protect their power and to ensure the safety and peace of their subjects. In this sense, the parading penalty (tashhir) that is the subject of our study is one of them. Parading/exposure, as a word means to introduce, to declare, to reveal the evil of a person or a community, to announce in order to defame someone's name, disgrace. In the general law and Islamic legal literature, it means to move the criminal among people and explain the crime they committed, to make them embarrassed and discourage them from committing a crime and to keep people from them. Given its definition and examples of the subject, it is possible to say that the parading/exposure is a public punishment or sanction. In this respect, in practice, it was aimed to declare the guilty of the prisoner, to introduce the criminal and to guide people away from them and to deter the criminal. With these features, it is well known that it was widely used as a punishment and sanction from ancient societies to modern times. In the Islamic criminal law, it was evaluated within the scope of the punishment of the ta'zir, and in the medieval Islamic world, it had been a frequent application in both political and judicial fields.

In the medieval Islamic world, it has been observed that the parading/exposure, whose examples had been coincided since the time of the Prophet Muhammed, was applied as a punishment and sanction for some criminal elements against the individual, the public and the state. In this context, in the medieval Islamic states, it is observed that the political and criminal authorities perform the parading/exposure following crimes against the individual, the state and public security: Perjury, abuses in hadith narration, slander, breaking the fast, men and women drinking together, incorrect genealogy notification, mistreatment of mother, not knowing the fard of prayer, betrayal of a trust, eating human flesh, behaving unethically, rebellions of dynasty

members, revolts of statesmen, some religious-religious formations, officers or orders abuse, terrorist crimes, organized crime and theft against the public. As Romanos Diogenes says to Sultan Alp Arslan, “*you can display me in Islamic countries*”, it was also common for statesmen to eliminate their competitors or enemies by exposing them due to either political or personal ambitions.

It should also be noted that the parading/exposure, which is a popular punishment in the field of judiciary and politics, is carried out depending on a number of principles and issues different from other types of punishment. Accordingly, the display should be done in a central/crowded place and publicly. It was usually exhibited on a saddle beast or a high platform and this was accompanied by a ceremony. An officer had slapped and whipped to torment and humiliate the prisoner. Some special accessories and clothes were also prepared to insult and despise the person. For example, headdresses of wool, felt or silk called tartur, kalansuva and bornos were put on their heads, decorated with beads or rags. Necklaces made of beads, leather and bones were hung around their necks. As for clothes, silk or woolen tunic with foxtails on their skirts or pointed, were dressed. Likewise, the declaration of the crime, written or verbal by a staff member, was also part of the parading/exposure. With all these forms of application, it can be said that the exhibition was often applied beyond the limits determined as a penalty for punishment.

Finally, since crime and criminal are shared with the public and socialized in a sense, it is also possible to say that the display is the most effective punishment method for obtaining results in terms of political authority or authority holders. On the other hand, we believe that this study will contribute to the studies on public order and crimes in the medieval Islamic world in the context of parading/exhibition (tashhir).

Keywords: Medieval History, İslamic History, Crime, Parading (tashhir), Publicly Execution, Punish as a Warning to Others.

Ortaçağ İslâm Dünyasında Teşhir

Öz

Bu çalışma bir tarihçinin bakış açısıyla Ortaçağ İslâm dünyasında teşhirin, hangi maksatlarla ve hangi durumlarda tatbik edildiği ve nasıl uygulandığı konusunu ele almaya odaklanmıştır. Bu doğrultuda teşhir ve cezasıyla alakalı kavramsal bir değerlendirmenin ardından *hukukî bir ceza olarak teşhir, devlete ve kamu güvenliğine yönelik suçlarda teşhir, siyaseten teşhir, teşhir töreni ve teşhirin*

unsurları başlıkları altında kaynaklardan tespit edilen örnekler doğrultusunda genel bir analiz yapılacaktır.

Tarih boyunca, iktidar sahiplerinin kendi iktidarlarını korumak ve tebaalarının emniyet ve huzurunu sağlamak için ellerindeki en etkili araç ceza olmuştur. Bu anlamda çalışmamızın konusunu oluşturan teşhir cezası da bunlardan biridir. Teşhir kelime olarak *tanıtmak, ilan etmek, bir kişinin veya cemaatin kötülüğünü yaymak, birinin adını karalamak maksadıyla duyurmak, rezil etmek* manalarına gelmektedir. Genel ve İslâm hukuk literatüründe ise *suçluyu insanlar arasında dolaştırarak işlediği suçu açıklamak suretiyle utanması ve suç işlemekten vazgeçmesini sağlamak ve insanların da ondan sakınmalarını temin etmeyi* ifade ettiği söylenebilir. Tanımı ve konuya dair örnekler göz önüne alındığında teşhirin aleni yani topluma mal edilen bir ceza veya yaptırım olduğunu söylemek mümkündür. Bu itibarla pratikte teşhir ile mahkûmun suçunu ilan, suçluyu tanıtır insanları ondan uzaklaştırmak ve ibret ile suçluyu caydırmak gibi gayeler güdülmüştür. Bu özellikleriyle kadim toplumlardan modern zamanlara kadar bir ceza ve yaptırım olarak yaygın bir şekilde kullanıldığı malumumuzdur. İslâm ceza hukukunda ise ta'zir cezaları kapsamında değerlendirilmiş olup Ortaçağ İslâm dünyasında gerek siyaset gerekse de yargı alanlarında sıkça müracaat edilen bir ceza olmuştur.

Ortaçağ İslâm dünyasında Hz. Peygamber döneminden itibaren örneklerine tesadüf edilen teşhirin bireye, kamuya ve devlete yönelik kimi suç unsurları için bir ceza ve yaptırım olarak tatbik edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Ortaçağ İslâm devletlerinde, siyaset ve ceza makamlarının bireye, devlete ve kamu güvenliğine yönelik *yalancı şahitlik, hadis rivayetinde suiistimaller, iftira, Ramazan'da oruç bozma, kadın ve erkeklerin birlikte içki içmeleri, hatalı nesep bildirmesi, anneye kötü muamele, namazın farzlarını bilmeme, emanete hıyanet etme, insan eti yeme, genel ahlaka aykırı davranışlar ile hanedan mensuplarının başkaldırıları, devlet adamlarının isyanları, dinî-itikadî bazı oluşumlar, memurların veya emîrlerin görevi kötüye kullanmaları, terör suçları, kamuya yönelik organize suçlar ve hırsızlık* gibi fiillerde teşhiri uyguladıkları müşahede edilmektedir. Ayrıca Romanos Diogenes'in Sultan Alp Arslan'a "*beni İslâm ülkelerinde teşhir edebilirsin*" deyişinde olduğu gibi hem siyaseten hem de kişisel hırs ile devlet adamlarının rakiplerini veya düşmanlarını teşhir ederek bertaraf ettikleri de rastlanan bir durumdur.

Bu şekilde yargı ve siyaset alanında rağbet gören bir ceza olan teşhirin, diğer ceza türlerinden farklı, birtakım kaide ve hususlara bağlı olarak gerçekleştirildiğini de belirtmek gerekir. Buna göre teşhir, öncelikle geniş bir halk

kitleleri tarafından görülmesi için merkezi/kalabalık bir mekânda ve aleni olarak gerçekleştirilmeliydi. Ekseriyetle bir binek veya yüksekçe bir platformun üzerinde sergilenmekte ve bu bir tören eşliğinde yapılmaktaydı. Mahkûma eziyet etmek ve onu aşağılamak maksadıyla teşhir esnasında bir görevli tarafından tokatlanıp kırbaçlanmaktaydı Öte yandan kişiyi tahkir etmek ve hor göstermek için de bazı özel aksesuarlar ve kıyafetler hazırlanmaktaydı. Söz gelimi başlarına boncuklarla veya paçavralarla süslenmiş *tartûr*, *kalansuva* ve *bornos* adı verilen yün, keçe veya ipekten başlıklar takılmaktaydı. Boyunlarına, boncuktan, deriden ve kemikten yapılmış gerdanlıklar asılmaktaydı. Kıyafet olarak da eteklerine tilki kuyrukları asılmış ya da boyanmış ipek veya yün cübbeler giydirilmekteydi. Hakeza teşhir sırasında yazılı veya bir görevli tarafından şifahi olarak suçun ilanı da teşhirin bir parçasıydı. Bütün bu uygulamaların şekilleriyle teşhirin çoğu zaman bir ta'zir cezası olarak belirlenen sınırlarının ötesinde tatbik edildiği de söylenebilir.

Son olarak suç ve suçlu kamuoyuyla paylaşılıp bir anlamda toplumsallaştırıldığı için siyasi otorite veya yetki sahipleri açısından toplum nezdinde teşhirin, sonuç almada en etkili ceza yöntemi olduğunu söylemek de mümkündür. Öte yandan, bu çalışmanın teşhir özelinde, Ortaçağ İslâm dünyasında asayiş ve suçlara dair yapılan çalışmalara bir katkı olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Tarihi, İslâm Tarihi, Suç, Teşhir, Alenen İnfaz, İbret-i Âlem İçin Cezalandırmak.

Giriş

Ortaçağ İslâm *Siyasetnâme* kültüründe devlet, hükümdara bahşedilmiş bir ihsan olarak görüldüğünden, mülkün asli unsuru olan halkın emniyetinden ve huzurundan da yönetici sorumlu kılınmıştı¹. Dolayısıyla mülkünü ve emanetini korumak isteyen hükümdarın, tehlikeyi ve kötülükleri bertaraf etmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın araçlarından biri de hükümdarların sermayesi olarak kabul edilen ceza yani siyaset idi. Bu, hükümdarların sahip olması gereken hususlardan biri olarak addedilmiştir. Buna göre *canları korumak, malları muhafaza etmek, kötülükleri önlemek, ahlaksızların ve kötülerin kökünü kazımak, fitneye ve karışıklığa götürecektü düzene engel olmak cezaıyla (siyasetle)* mümkün olmaktadır². Zira kötülükleri ve kötü yolda olanı düzeltmek hem devletin devamı hem de âmmenin yararı için elzemdir³.

¹ Nizamülmülk, *Siyasetnâme*, çev. Nurettin Bayburtluğil (İstanbul: Dergah Yayınları, 2003), 25; Gazalî, *Devlet Başkanına Öğütler*, çev. Osman Arpaçukuru (İstanbul: İlke Yayınları, 2004), 57; Zencânî, *Sultana Öğütler*, çev. H.H. Adaloğlu (Ankara: Yeditepe Yayınları, 2005), 101.

² İbn Tiktaka, *el-Fahrî*, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2016), 31.

³ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, çev. Ali Şafak (İstanbul: Bedir Yayınları, 1994), 445.

Yargılama veya ceza, tarih boyunca iyiyi kötüden ve suçluyu suçsuzdan ayırma, ıslah etmeye yönelik gaye veya amaçlara matuf olduğu için oldukça hassas bir mevzu olarak var ola gelmiştir. Bu noktada Ortaçağ İslâm dünyasında devletin yani mülkün tek hâkimi olan halife veya sultan, devletin başı olarak siyaset ve ceza verme yetkisine sahip en üst merci idi. Ancak devletleşme ve idarî teşkilatlanmanın bir gereği olarak bu konudaki yetkilerini vezir, vali (veya vali yetkisine sahip yönetici), kadı, muhtesip ve sahibü'ş-şurta (emniyet ve asayiş sağlama görevli amir) gibi görevliler arasında taksim etmişlerdir. Halife veya sultan ile vezir ve vali (âmid, reis, şahne vb.) en yüksek adlî ve idarî yargı organı hüviyetinde olan *divân-ı mezâlim* vasıtasıyla bu vazifeyi yerine getirmekteydi. Kadılar ise daha ziyade dinî-hukukî bir merci olarak şer'î mahkemeler aracılığıyla adalet ve din işlerini deruhte etmekteydiler⁴. Yargılama ya da ceza verme hususunda kadı ile *divân-ı mezâlim* arasında bir yer işgal ettiği belirtilen⁵ muhtesip, mezkûr makamların vereceği cezaları geçmeyecek seviyede dava etme ve cezalandırma yetkisine sahipti. *Şurta* ve amîri *sahibü'ş-şurta* ise İslâm devletlerinde şehirlerde emniyet ve asayişin sağlanmasından sorumlu olup⁶ hadlerin ve cezaların infazına bakmakla mükellef olmanın haricinde kendi görev alanı içerisinde önleyici ve caydırıcı cezalar takdir etme salahiyetine de sahip idi⁷.

Bahsini ettiğimiz bütün bu yargı ve ceza makamlarının baktıkları davalar ve verdikleri cezalar noktasında birbirlerinden farklılıklar göstermelerine rağmen gerek devletin gerekse de bireyin hakkıyla alakalı olan ta'zir cezasını vermede ortak bir yetkiye sahip oldukları söylenebilir. Ta'zir, İslâm fıkında, had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirlenmiş bir cezası bulunmayan suçlara verilecek, fiilin-fâilin durumuna ve kabahate göre miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder⁸. Bu bağlamda ta'zir cezası olarak bir kimse diri olarak ölmeyecek şekilde asılabilir, hapsedilebilir, dövülebilir, suçu halka ilan edilebilir, halk arasında dolaştırılabilir, saç kesilebilir (sakalı kesilemez), yüzü siyaha boyanabilir, kamu görevlisiyse azledilebilir veya bineğe ters bindirilebilirdi⁹. İşte çalışmamızın konusunu teşkil eden teş-

⁴ Zencânî, *Sultana Öğütler*, 216.

⁵ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 450.

⁶ K.V. Zettersteen, "Şurta", *MEB İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1997), 11/585; M. Yılmaz, "Şurta", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/242.

⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 2007), 1/465.

⁸ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 442; İbn Teymiyye, *Hisbe*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 62; Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/198.

⁹ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 447; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye*, çev. Muhammed Tutuş (Malatya: Dârü'l-İmara, 2019), 166-167.

hir işlemi de ta'zir kapsamında değerlendirilen farklı uygulama şekillerine yönelik bir ceza türüdür. Nitekim suçun duyurulması, suçlunun mahallerde ve halk arasında dolaştırılması, asılması, saçların kazınması, bineklere ters bindirilmesi gibi eylemler teşhir kapsamına girmektedir.

Teşhir, İslâm ceza hukuku ve genel hukuk ile alakalı eserlerde farklı yönleriyle ele alınmış olmasına rağmen, konuyu bu çalışmanın kapsamı paralelinde ele alan iki önemli çalışmayı burada anmak istiyorum. Bunlardan ilki Christian Lange tarafından kaleme alınan "*Legal and Cultural Aspect of Ignominious Parading (Tashhir) in Islam*" isimli makaledir. Lange çalışmasında daha ziyade teşhirin İslâm hukukundaki önemi ile sembolik ve kültürel boyutuna vurgu yaparak incelemiştir. Bir diğeri ise Ahmet Kılınç'ın *Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası* adlı kitabıdır. Kılınç'ın eseri esas itibarıyla Osmanlı'nın klasik döneminde teşhir cezası üzerinedir. Ancak kitapta teşhirin kavramsal boyutu, hukukî niteliği, amacı ile kadim toplumlardan Osmanlı dönemine kadarki durumuyla ilgili oldukça ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır. Biz ise bir tarihçi nazarıyla teşhir ve cezasıyla alakalı kavramsal ve tanımsal bir değerlendirmenin ardından *hukukî bir ceza olarak teşhir, devlete ve kamu güvenliğine yönelik suçlarda teşhir, siyaseten teşhir, teşhir töreni ve teşhirin unsurları* başlıkları altında kaynaklardan tespit edilen örnekler doğrultusunda Ortaçağ İslâm toplumunda teşhire dair genel bir analiz yapmaya çalışacağız.

1. Teşhir

Teşhir (تَشْهِير), meşhur etmek, şöhret kazandırmak, yaymak, ilan etmek, itibarını zedelemek, gözden düşürmek manalarına gelen شَهْر kelimesinin masdarı olup tanıtmak, ilan etmek, bir kişinin veya cemaatin kötülüğünü yaymak, sözlü veya yazılı olarak ilan etmek, birinin adını karalamak maksadıyla duyurmak, kadı tarafından ta'zir edilmek demektir. İstilah manasıyla İslâm literatüründe, suçluyu insanlar arasında gezdirip teşhir etmek ve işlediği suçu açıklamak suretiyle onun utanmasını, rezil olmaktan çekinip suç işlemekten vazgeçmesini, aynı zamanda insanların da onu tanımasını ve ondan sakınmasını ifade etmektedir¹⁰.

Kadim toplumların pek çoğunda çeşitli suçlara damgalamak, saçların veya sakalın tıraş edilmesi, çıplak halde veya eşek üzerinde caddelerde dolaştırılmak, meskûn mahalde çıplak vaziyette su taşıtmak, kırbaçlamak, gün-

¹⁰ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 459-460; Ahmet Kılınç, *Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası* (Ankara: Adalet Yayınları, 2014), 15-16; *Mu'cemu Maslahati'l-Ulûmu's-Ser'iyye*, (Riyad 2017), 1/457; Abdullah Özcan, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 62.

lerce öldürülen evladının cesediyle sarmalamak, halkın huzurunda kulak ve burunların kesilmesi, caddelerde kafeslerde bekletmek vb. şekillerde teşhir cezalarının uygulandığı bilinmektedir¹¹. Benzer şekilde gerek Yahudi gerekse Hristiyan inanç ve kültüründe teşhirin varlığıyla bağdaşan çeşitli uygulama örnekleri de mevcuttur¹². Nitekim teşhirin Yahudi geleneğindeki varlığıyla alakalı Hz. Peygamber'in hadislerine ve İslâm kaynaklarına yansıyan kimi hadiseler de malumumuzdur¹³.

İslâm dünyasında ise bir ta'zir olarak uygulandığını belirttiğimiz teşhiri, Ebû Nâb isimli birinin yeme-içmesine ve ibadetine engel olunmaksızın canlı olarak asılması hadisesinde olduğu üzere Hz. Peygamber döneminden itibaren başlatmak mümkündür¹⁴. Ancak Hz. Ömer döneminde yalancı şahitlikte bulunan birine verilen ceza teşhire dair daha fazla ayrıntılar sunmaktadır. Buna göre Hz. Ömer, yalancı şahidi eşeğe ters bindirip yüzüne kara sürdürerek teşhir etmişti. Bu örnekte de görüldüğü veçhile cezanın suç cinsinden olması ilkesi üzerinde özellikle durulmaktadır. Çünkü yalancı şahidin, doğru sözü ters yüz ettiği ve yüzünü yalanla karaladığı gerekçesiyle yüzünün tersine çevrildiği ve karalar sürüldüğüne işaret edilmektedir¹⁵.

Gerek tanımından gerekse de konuya dair örneklerden teşhirin aleni yani topluma mal edilen bir ceza veya yaptırım olduğu açıktır. Buna göre teşhirde aslanan, evvela suçluya/kötü olana üzüntü, elem, acı, rezil olma hissi yaşatarak onu cezalandırmak veya edeplendirmektir. İkinci olarak suçluyu halka ilan ederek kabahatini duyurmak ve toplumu onun kötülüklerinden korumaktır. Üçüncü bir husus ise suç işleme ihtimali bulunan kimselerin böyle bir işe kalkışmalarını engellemektir¹⁶. Nitekim Râfi' b. Leys b. Nasr b. Seyyâr'ın teşhir edilmesi¹⁷ hadisesinde olduğu veçhile işlemin başkalarına ibret olması mevzuuna her zaman için vurgu yapılmıştır. Bu şekilde teşhirin suçlu, top-

¹¹ Buna dair bkz. Kılınç, *Teşhir Cezası*, 141-182.

¹² Kılınç, *Teşhir Cezası*, 147-152, 162.

¹³ İmam Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1991), "el-Hudûd", 28; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, I, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995), 1/492; a.mlf., *el-Bidaye ve'n-nihaye*, 2/57, 165.

¹⁴ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 447

¹⁵ İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-şer'îyye*, 167; a.mlf., *Hisbe*, 70; Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 169

¹⁶ Bu konuya dair bkz. Kılınç, *Teşhir Cezası*, 20-25; Osman Şekerci, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları* (İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat, 1996), 115.

¹⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Muhammed Yusuf el-Dukak (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1987), 5/341; a.mlf., *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-târîh tercümesi*, çev. Yunus Apaydın (İstanbul: Bahar Yayınları, 1986), 6/176.

lum ve potansiyel fail/mücrimlere yönelik olmak üzere üç yönlü bir hedef gütmesi temel gayedir.

Öte yandan yukarıda bahsini ettiğimiz ceza makamlarının, verdikleri ukubet ve müeyyidelerde teşhirin kimi zaman doğrudan bir ceza, kimi zaman ise had cezalarının tamamlayıcısı veya bir neticesi olarak karışımına çıktığı da görülmektedir. Söz gelimi Kadı Muhammed b. Ca'fer ve Ahmed el-Bendeneçî'nin, yalancı şahitlikten dolayı deveye bindirilip şehirde gezdirilerek teşhir edilmesi¹⁸ doğrudan teşhir niteliğindedir. Bununla birlikte Ebü'z-Zift Hasan b. Muhammed, Şair Müslim b. Cündeb ve Ömer b. Sellâm'ın içki içtikleri gerekçesiyle sopayla dövüldükten sonra boyunlarına ip geçirilerek Medine'de¹⁹ dolaştırılmaları ise dolaylı teşhir niteliğindedir. Zira burada asıl ceza dayaktır. Dayağın açıkça yapılması ona teşhir boyutu kattığı gibi, boyunlarında iplerle gezdirilmeleri ise ilave bir işlem özelliği taşımaktadır.

İslâm dünyasında hem hukukî hem de siyaseten uygulanan bir ceza olarak karşılaştığımız teşhir uygulaması kaynaklarda, ekseriyetle şehere/شهر kelimelerinin türevleriyle (مشهورين, شهر و ايشهر, شهرة) doğrudan ifade edilmekle birlikte نودي عليهها (nudiye aleyhi/ha), طيف به في اطاف به على (tife bihu fi/tafe bihu ala), مصلوبا على نقتق منصوبا على ظهر فالج (masluben ala nknik mansuben ala zehri falic) vb. teşhir manzarasını betimleyen terkiplerle de anlatıldığına tesadüf edilmektedir²⁰.

2. Hukukî Bir Ceza Olarak Teşhir

Bu başlık altında kaynaklardan tespit ettiğimiz, bireye veya kamuya yönelik yalancı şahitlik, hadis rivayetinde ihtiyatsızlık, iftira, Ramazan'da oruç yeme, kadın ve erkeklerin birlikte bulunup içki içmeleri, yanlış nesep beyanı, anneye kötü muamele, namazın farzlarını bilmeme, emanete hıyanet, insan eti yeme/yamyamlık, genel ahlaka mugayir fiiller gibi suçlara, ceza makamlarının takdir ettikleri teşhir uygulamalarını değerlendireceğiz. Ancak bütün bu suç grupları kamu güvenliği bağlamında da değerlendirilebileceği gibi, devlete ve kamu güvenliğine yönelik suçların da hukukî bir özellik taşıdık-

¹⁸ Ez-Zehbî, *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî (Beyrut: Dârü't-Turasi'l-Arabî, 1993), 44/264.

¹⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, 5/265; a.mlf. *İslam Tarihi*, 6: 84. Teşhirin yaptırım, doğrudan ve dolaylı boyutuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Kılınç, *Teşhir Cezası*, 20-22, 34-36.

²⁰ Buna dair örnekler için bkz. İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, thk. Ebü'l-Kasım İmâmî (Tahran: İntişarat-ı Seda ve Sima-yı Cumhuri-yi İslâmî-yi İrân, 1998), 5/62-63, 68, 92, 102, 277; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, çev. Kıvameddin Burslan (Ankara: TTK Yayınları, 2016), 13, 18, 39, 48, 187; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi târihi'l-mülük ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1992), 13/143, 247; 16: 295; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, 5/265, 6/493, 7/2, 171, 8/331; a.mlf. *İslam Tarihi*, 6/84, 8/ 88, 110, 336, 9/474.

ları yadsınamaz. Konuyu daha kolay ve anlaşılır kılmak adına bu şekilde gruplandırmanın uygun olacağı kanaatindeyiz. Öte yandan İslâm dünyasında hüküm süren devletlerin yazılı bir kanunnameleri bulunmamaktaydı, en azından bize ulaşan böyle bir yazılı metin yok. Yasa olarak yalnızca İslâm'ın Kur'an'da ve hadislerde yasak saydığı durum ve fiiller ile örfî olarak mevcut zamana kadar yasak kabul edilen ve cezaya müstahak görülen hususlar mevzu bahis idi. Dolayısıyla gerek bu başlığımızda gerekse de çalışmanın diğer bölümlerinde kaynaklardan tespit ettiğimiz örnekler nokta-i nazarında konuyu ele almak durumundayız.

Konuya dair örneklerimizden kimileri yalancı şahitlik ile ilgilidir. Yalancı şahitlik İslâm'ın yasakladığı büyük suçlardandır. Ama buna dair sabit bir ceza vaaz edilmemektedir. Bu nedenle yalancı şahitlikte bulunan kişiye, ilgili makamlar ta'zir, hadd veya çeşitli mali cezalar verebilmekteydiler²¹. Ancak biz daha ziyade ta'zir kapsamına giren teşhir ile alakadar olduğumuz için, bu hususta kaynaklarda tesadüf ettiğimiz üç hadiseyi burada ele alacağız. İlk iki örneğimizin merkezinde Irak kadısı Muhammed b. Ca'fer el-Abbâsî bulunmaktadır. Buna göre Muhammed b. Ca'fer'in yanında şahitlik vazifesini yürüten Ebû Galib el-Bağdadî, Ahmed el-Bendenîcî ve Ebû'l-Fütûh Muhammed el-Harranî kaynakların ifadesine göre kadının şifahî bildirimlerine kanarak yalancı şahitlikte bulunmuş yani gerçeği yansıtmayan şeyler kaleme almışlardı. Bunlardan Ebû'l-Fütûh el-Harranî'nin, el-Hasan el-Esterabadî et-Tâcir adına Fatıma binti Muhammed b. Hadide hakkında yalancı şahitlik ettiği yazılmaktadır. Onların bu vaziyetleri Kadı Muhammed b. Ca'fer'in azledilmesiyle ortaya çıkar. Onların hazırlamış oldukları tutanaklar, meclisü'l-âmmede tahkik edildiğinde yalancı şahitlikle ilişkilendirilen evraklar hazırladıklarına hükmedildi. Suçlu bulununca başları açılarak birer deveye bindirildiler ve Bağdad'da gezdirildiler. Cezayı infaz ile tavgif edilen *sahibü's-şurta*'nın adamı da elinde bir kırbaç ile onları takip ediyor ve “*kim yalan şahitlikte bulunursa cezası budur*” diye duyuru yapıyordu. Bu şekilde teşhir edildikten sonra hapsedildiler ve şahitlik yapmaktan da men edildiler (588/1192-1193)²². Benzer şekilde Abdullah b. Ahmed b. Ali de Safer 604'te (Ağustos-Eylül 1207) adaleti zedeleyen bir fiil olarak kabul edilen yalancı şahitlikten dolayı dövülerek şehirden dolaştırılmak suretiyle teşhir edilmiştir²³.

²¹ Bkz. Şekerci, *Ta'zir Suçları ve Cezaları*, 89-90; Christian Lange, “Legal and Cultural Aspect of Ignominious Parading (Tashhir) in Islam”, *Islamic Law and Society*, 14/1, (2007), 94-96, 99-100.

²² Ez-Zehabî, *Tarihü'l-İslâm*, 44/264; a.mlf., *el-Muhtasarü'l-muhtac ileyhi min tarihi İbn Dübeysî*, thk. Mustafa Cevad (Bağdad: t.y), 1: 135; Es-Safedî, *el-Vâfi*, 6/141-142.

²³ İbn Hacer el-Askalanî, *Lisanü'l-Mîzan*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Beyrut: Mektebetü'l-matbuati'l-İslâmiyye, 2002), 4/420.

Yersiz ve dayanaksız ithamlarda bulunmak da ta'zir kapsamında teşhir cezası ile mukabele görmüştür²⁴. Bu baptan 295 (907-908) yılında Vezir İbnü'l-Furat, gerçeği yansıtmayan bildirimde bulunan bir muhbirin Bâb-ı Âmm'e götürülüp yüz kamçı vurulmasını ve deve üzerinde teşhir edilerek “*işte yalan söyleyenin cezası budur,*” diye nida edilmesini emretti. Halife el-Muktedir'e de keyfiyeti arz ederek jurnalciye bundan cesaret alarak başkalarının da yalan muhbirlik etmelerine meydan vermemek için cezalandırdığını bildirdi²⁵. Bu hadise Vezir İbnü'l-Furat tarafından kurgulanmış olsa da bahse konu suç devlet nezdinde verilecek cezanın ne olduğunu açıklaması açısından önemlidir.

Buna benzer bir başka hadisede teşhirin tamamlayıcı ceza olarak uygulandığını ve suçlunun kol kesme gibi ağır bir cezaya çarptırıldığını görmekteyiz. Buna göre 323 yılı Ramazan ayında (Nisan-Mayıs 935) Busra el-Munişî nahiyesinde bir adam, muhtemelen halifeye biat konusunda el-Haceriyye'ye mensup bir grubu şikâyet etmişti. Sorgulama neticesinde suçlamanın asılsız olduğu ortaya çıkınca bizzat Halife er-Radî'nin (öl. 329/940) emriyle şahsın eli kesildi. Sonra da “*yeryüzünde fesat çıkarmanın cezası budur,*” diye hakkında duyuru yapılarak Bağdad'ın her iki yakasında da gezdirilerek teşhir edildi²⁶.

Ramazan ayında oruç tutmamak veya orucu bozmak da benzer cezalar ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Bu anlamda tesadüf edilen bir hadisede suçlunun doğrudan Hz. Ali tarafından teşhir edildiği görülmektedir. Hz. Ali, Şair Necâşî el-Hârîsî diye anılan Kays b. Amr'a (öl. 40/660) Ramazan ayında yemek yediği ve içki içip sarhoş olduğu için 80 sopa, ardından da Ramazan'ın maneviyatına hürmetsizlikten ötürü 100 değnek daha vurdurmuştu. Sonra da bir deveye bindirip Kufe sokaklarında gezdirerek teşhir etmişti²⁷. İçki içmek İslâm'da yasaklanmış bir eylemdir. Cezasının türü ve miktarı ile alakalı olarak da farklı görüşler söz konusudur²⁸. Yine birbirlerine haram kadın ve erkeklerin de bir arada bulunmaları İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren yönetici-

²⁴ Şekerci, *Ta'zir Suçları ve Cezaları*, 55.

²⁵ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/62-63; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 13; Hilal b. el-Muhassin es-Sâbî, *Tuhfetü'l-ümerâ fi târîhi'l-vüzerâ*, thk. Halil Mansur (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1998), 24-25; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân fi târîhi'l-a'yân*, thk. Ammar Reyhavî (Dımaşk: Risaletü'l-âlemîyye, 2013), 16/356.

²⁶ Ebû Bekir Muhammed b. Yahya es-Sûlî, *Ahbârü'r-Râdî ve'l-Muttakî min Kitabi'l-Evrâk*, thk. J. Hayworth Dunne (Beyrut: Dârü'l-Mersire, 1983), 67.

²⁷ Hasan Çiftçi, “Fars Edebiyatında Rehrâsûb II”, *Nüşa*, 3/8 (2003), 44; Kılınç, *Teşhir Cezası*, 179.

²⁸ Buna dair bkz. İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-ş-şer'îyye*, 153-155; a.mlf., *Hisbe*, 63; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 119-122.

ler tarafından cezaî bir eylem olarak görülmüş ve yasaklanmıştır²⁹. Bu fiillere ceza verildiğini gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Teşhir de bu cezalar arasında zikredilmektedir. Söz gelimi 531 yılında (1136-1137) Bağdad'da dört kadın sahilde erkeklerle birlikte içki içerlerken yakalanmıştı. Bu nedenle yüzleri boyanarak sığırlara bindirilmiş ve teşhir edilmişlerdi³⁰.

Bilindiği üzere İslâm dünyasında hadis rivayetinde râvîlerin tutum ve tasarruflarının rivâyetler ve hadislerin bozulma ihtimalleri üzerinde etkili olduğu düşünülerek bu konuda her zaman için hassasiyet gösterilmiştir. Dolayısıyla hadislerin usulüne uygun bir şekilde öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda suistimallere çok fazla müsamaha gösterilmediğini söylemek yanlış olmaz. Nitekim hadis öğrenme ve öğretiminde icazet usulünün ortaya çıkmasının bu duyarlılıktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu durum daha sonra diğer ilimlere de teşmil olunarak bilginin aktarılması için bir ruhsat ve aynı zamanda bilgi öğretebilme salahiyetini gösteren bir yetki olarak ön plana çıkmış ve uzun yıllar bu özelliğini korumuştur. Bu vaziyet söz konusu dönemde ilim ehlini bağlayıcı ve keza yazılı bir müeyyide halini almıştır. Nitekim bu mevzuda istismar ve ihtiyatsızlık gösterilmesinin de cezaî bir işleme tabi tutulduğuna tanık olmaktayız. Buna göre Mısır dârü'l-hadisinde görevli Ebû'l-Hattâb b. Hafız b. Dihye, hadis naklinde titiz davranmaması, yanlış nesep uydurması, bazı âlimlerden tahsil gördüğü ve kimi kitapları okuduğuna dair iddialarının hakikati yansıtmadığı ortaya çıkınca Mısır Eyyubî Sultanı Melik el-Kâmil (öl. 635/1238) tarafından dârü'l-hadis'teki görevine son verilerek tutuklatıldı. Ardından da eşeğe bindirilerek teşhir edildikten sonra Mısır'dan sürüldü³¹. Buna göre bahse konu Ebû'l-Hattâb, ta'zir gerektiren üç suç birden işlemiş yani hadis rivayetinde gerekli ihtimamı göstermemiş, kendisi için uydurma bir soy oluşturmuş, bir de icazet ile ilgili tezviratta bulunmuştur.

Ebû'l-Hattâb b. Hafız b. Dihye'nin yaptığı gibi uydurma nesep bağıyla kendisini asil, muteber ve toplum tarafından takdir edilen bir aileye bağlayarak maddî ve manevî menfaat sağlamak Ortaçağ İslâm toplumunda rastlanan bir durumdur. Özellikle Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin soyundan geldiğini iddia etmek yaygın olmakla birlikte bu meselenin takibi ve soruşturulması nakiblerin vazifeleri arasında sayılmaktaydı³². Dolayısıyla resmî bir makamın

²⁹ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 464-467.

³⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 17/323; Kılınç, *Teşhir Cezası*, 181.

³¹ Es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvutî-Türki Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-turasü'l-Arabî, 2000), 22/279.

³² Gülgün Uyar, "Nakib", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/321-322.

görevi olarak ad edilen bu işte, aykırı nesep beyanı hukukî bir inceleme gerektirmekteydi. Söz gelimi 302 (914-915) yılında kendisinin Hz. Ali'nin soyundan olduğunu iddia eden biri, mezalime çıkarılarak Vezir Ali b. İsa ve Talibîlerin nakibleri huzurunda sorgulandı. Mahkeme esnasında suçunu itiraf eden adam, Benî Haşim'in ceza konusunda ısrarcı olmalarından dolayı ibret-i âlem olarak bir deveye bindirilip Bağdad'ın iki yakasında da teşhir edildi³³. Yine pek çok yere seyahatlerde bulunan sûfî şeyhi Ebû Osman Said b. Sellâm el-Mağribî (öl. 373/983-984) ve iyi bir âlim olduğu ifade edilen Humejd b. el-Hüseyn el-Varrâk da yanlış nesep beyanından ötürü sorguya çekilmişlerdi. Sahtekârlıkları sabit olunca önce dövüldüler, bilahare deveye bindirilerek teşhir edildiler³⁴.

Bunların yanı sıra Mâverdi³⁵, evladın anne ve babasına kötü muamelede bulunması durumunda ona ta'zir cezası verileceğini ifade etmektedir. Nitekim konuya dair bir hadisede ceza makamı olan sahibu's-şurta, kişiye ta'zir uygulayıp teşhir etmiştir. Buna göre kadının biri, katı bir şurta amiri olan Abde b. Rabah'a gelerek oğlunun kendisine hakaret ettiğini söyleyerek şikâyette bulunur. Amîrin huzuruna getirilen kadının çocuğu, annesini inkâr edip suçunu kabul edince Abde b. Rabah, onun dövülmesi talimatını verdi. Ardından da annesini omuzlarına bindirip şehirde gezdirdiler. Teşhir esnasında da "bu annesini döven ve ona karşı gelenin cezasıdır," şeklinde duyuru yaptılar³⁶.

Namazın kaidelerinin bilinmemesinin de Ortaçağ İslâm dünyasında cezaî bir muamele gerektirdiğine ve kabahatli görülen kişinin teşhir edildiğine dair kaynaklarda kimi kayıtlar mevcuttur. Bu hususta Ebû Tahir es-Silefi³⁷, Maliki fakih Ebû Musa İsa b. Halife b. Mervân el-Lehmî'nin Tilimsân³⁸ pazarında bir kişinin kırbaça dövüldüğünü ve bu halde teşhir edilirken, onun için "bu namazın farzlarını bilmeyenin cezasıdır," şeklinde duyuru yapıldığına tanık olduğunu yazmaktadır. Bu cezanın Tilimsan kadısı Kadı el-Vecdî tarafından verildiğini de ilave etmektedir.

³³ Arib b. Sa'd el-Kurtubî, *Sılatu Tarihi't-Taberî (Târîhu Taberî, XI)* thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, (Beyrut: Dâru Süveydan, 1967), 50.

³⁴ Ez-Zehabî, *Siyeru a'lamü'n-nübelâ*, thk. Şueyb el-Arnaut-Ekrem el-Bûşî (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1984), 16/320-321; a.mlf., *Târîhü'l-İslâm*, 26/540.

³⁵ Mâverdi, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 446.

³⁶ İbn Asakir, *Târîhu Medineti Dimaşk*, thk. Ömer b. Ğarame el-Amravî (Beyrut: Dârü'l-fikr, 1995), 37/377; ez-Zehabî, *Siyeru a'lam*, 15/463.

³⁷ Ebû Tarih es-Silefi, *Mu'cemü's-sefer*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Dârü'l-fikr, 1993), 308.

³⁸ Cezayir'de tarihî bir şehir.

Ortaçağ İslâm dünyasında bir dayanışma ve karşılıklı güven kültürünü göstermesi açısından toplumun ahlakının bir yansıması olarak kabul edilebilen emanet mevzuunda karşılaşılan suiistimallerde de teşhir, caydırıcı bir ceza olarak kullanılmıştı. Büveyhî Emîri Adudüddeve'nin (öl. 372/983) Horasanlı bir hacı adayının Bağdad'da maruz kaldığı bu türden bir hadiseye vermiş olduğu ceza, güzel bir misal niteliğindedir. Buna göre Horasan'dan hacca gitmek üzere Bağdad'a gelen bir adam yanında bulunan bir miktar değerli mücevheratı bir tacire (esnafa) emanet bırakır. Fakat döndüğünde emaneti bıraktığı kişi, bu durumu inkâr ederek adamın mallarını vermek istemez ve çaresiz kalan Horasanlı keyfiyeti Emîr Adudüddeve'ye bildirir. Neticede Adudüddeve'nin müdahil olmasıyla pişman olan emanetçi, adamın mücevherlerini iade eder. Vaziyet bu şekilde vuzuha kavuşunca Adudüddeve, emaneti tacirin/esnafın boynuna asıp bir süre pazarda bekleterek "*bu emanete hıyanet edenin cezasıdır*" diye de ilanda bulunmuştur³⁹.

Bu mesele ile alakalı bir diğer örnek hadise, Vasıt şehrinde yaşanmıştır. Burada adamın biri, bir başkasına mühürlü bir torba içerisinde bin dinar emanet bırakarak seyahate çıkar. Uzun süre dönmeyince emanetçi, torbanın altını açarak dinarları alıp yerlerine dirhemleri koyar ve torbayı tekrar eski haline getirir. Bir müddet sonra dinarların sahibi gelip torbasını alır. Ancak torbada dinar yerine dirhem bulunca Vasıt kadısına giderek şikâyetçi olur. Kadının incelemeleri sonucunda emanetçi suçlu bulunur ve adamın dinarlarını ödemek zorunda bırakılır. Kadı, benzer bir durumun tekrar yaşanmaması ve mezkûr adamın başkalarını da bu şekilde dolandırmaması adına pazara bir münadi çıkartarak "*falan oğlu falan güvenilir biri değildir, bu günden sonra ona kimse kanmasın*" diye duyuru yaptırmıştır⁴⁰.

İslâm dini ve toplumunda kıtlık ve afet durumları, olağan üstü haller kabul edilmesine karşın, bu şartlarda insan etinin yenilip yenilmemesi konusunda İslâm mezhepleri farklı fikirlere sahiptir⁴¹. Fakat konuya dair tesadüf ettiğimiz bir örnekte böyle bir şeye teşebbüs edenin teşhir edildiği yazılmaktadır. Buna göre 494 yılında (1100-1101) el-Cibâl'de meydana gelen kıtlık esnasında bir çocuğu kesip onu yerken yakalanan bir adam, boynuna boğazladığı çocuğun eli asılarak çarşıda dolaştırılarak teşhir edilmiştir⁴².

³⁹ İbnü'l-Cevzî, *Zekiler*, çev. Enver Güneç (İstanbul: Şule Yayınları, 1999), 59-60; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 17/560.

⁴⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zekiler*, 75.

⁴¹ Buna dair bkz. Abdülkerim Zeydan, "İslâm Hukukunda Zaruret Hali I", çev. Hayrettin Karaman, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 13/3, (1974), 169-170.

⁴² İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 17/66.

Ortaçağ İslâm dünyasında emr-i bi'l-ma'ruf ve'n-nehyi ani'l-münker makamı olarak tanımlanan hisbe teşkilatının görevleri arasında toplum ahlakına mugayir fiilleri engellemek de vardı⁴³. Bu konuda suçlu gördüğü ve cezalandırılması gerektiğine karar verdiği kişileri teşhir edebilmekteydi. Nitekim bunu teyit eden örnekler mevcuttur. Söz gelimi Şaban 467'de (Mart-Nisan 1075) Bağdad muhtesibi, çirkinliklerin ve fuhşiyatın yapıldığı evlere ve mekânlara baskınlar düzenledi. Evlere el koyup sattı. Tutuklanmış olduğu kadınların bir kısmını da eşeklere bindirerek teşhir etti ve münadiler çağırıp onların suçlarını ifşa etti. Bilahare onları şehirden uzaklaştırdı⁴⁴.

Toplumsal ahlak kurallarına müdahale olarak da yorumlanabilen aile düzenini bozmaya veya kişi haklarına tecavüz niteliği taşıyan kimi suçlar da teşhir ile cezalandırılabilmekteydi. Bu bağlamda tesadüf ettiğimiz bir örnekte kocanın rıza ve haberi olmaksızın gayr-ı meşru yollara tevessül ederek karı ile kocanın boşanmasını sağlamak suretiyle onunla evlenen kişiye teşhir cezası verilmişti. Söz konusu hadise Semerkant'ta yaşanmıştı. Semerkant'ta amcasının kızıyla evli olan Yahya b. Eş'as, bir süre sonra Bağdad'a gidip, dönmeyince, eşi ondan boşanmak istedi. Kadının malına ve güzelliğine göz diken Rafi' b. el-Leys adında biri de ona bu konuda yol gösterdi. Onun yönlendirmesiyle kadın önce irtidat etti, ardından tekrar İslâm'a geçti. Böylece boş olmuş oldu. Sonra da Rafi' ile evlendi. Bu haber Yahya b. Eş'as'a ulaştınca, vaziyeti Semerkant yöneticisi Ali b. İsa b. Mahân'a yazdı ve Rafi'nin cezalandırılmasını istedi. Ali b. İsa, Rafi'yi bağlayıp bir eşeğe bindirerek Semerkant'ta teşhir ettikten sonra hapsedti⁴⁵.

3. Devlete ve Kamu Güvenliğine Yönelik Suçlarda Teşhir

Bahis konusu ettiğimiz dönem itibariyle çalışmamızın başında da işaret ettiğimiz üzere devletin gayesi, kendi varlığı ile iktidar sahibinin otoritesinin devamı için tedbir ve ihtiyaçları karşılayıp toplumu muhafaza, kamu haklarını himaye etme ve halkı kötülüklerden korumak şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla bütün bu hususları hedef alan her türlü unsuru ve tehlikeyi bertaraf etmek durumundaydı. Nitekim dönemin kaynakları da devlet idaresine karşı gelmenin, devlet otoritesinin kontrol hakkını tanımamanın suç olduğu ve bunun cezaî bir işlem gerektirdiğini belirtmişlerdir⁴⁶. Bu bağlamda araştırma-

⁴³ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 464-470.

⁴⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 16: 166; Lange, "Legal and Cultural Aspect of Ignominious Parading (Tashhir) in Islam", 86.

⁴⁵ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 13/134.

⁴⁶ Buna dair bkz. Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 121-136; 472; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-şer'iyye*, 117-141.

mızın bu bölümünde devletin egemenliğine karşı siyasî veya dinî başkaldırı veya alternatif oluşumlar ile kamu güvenliğini tehlikeye atan kanuna aykırı eylemleri (hırsızlık vb.) ve taşkınlıkları değerlendirme konusu edeceğiz. Mez-kûr eylemlerin haklılık ve haksızlık boyutları ise çalışmanın konusu yapılmamıştır. Yalnızca tespit edilen örnekler doğrultusunda devlete ve kamu güvenliğine yönelik ihlallerde teşhirin uygulanması durumu analiz edilecektir. Öte yandan örneklerin çokluğu dolayısıyla yazının sınırlarını aşmamak adına belli başlı kimi örnekler seçerek meseleyi izah etmekle iktifa etmemiz icap etmektedir. Hakeza bu başlık altında kast ettiğimiz ve inceleyeceğimiz hadiseler devletin bizzat kendi sınırları içinde vuku bulanlardır. Dışardan gelen müdahale ve tehditler bu kapsamın dışında tutulmuştur.

Devlete ve devletin güvenliğine yönelik suçların başında hanedan mensubu kimseler, devlet adamları veya ülke sınırları içerisinde farklı nedenlerle meydana gelen isyan ve başkaldırı hareketleri gelmektedir. Bunlar ekseriyetle devlet erkinin en sert şekilde cezalandırıldığı suçların da başında gelmektedir. Bu çerçevede devletin gücünü göstermek ve faili küçük düşürmek adına teşhir de sıklıkla müracaat edilen bir müeyyide özelliği taşımaktaydı. Söz gelimi Safer 513'te (Mayıs-Haziran 1119) Vasıt'ta isyan eden Halife el-Müstersid'in (öl. 529/1135) kardeşi Ebü'l-Hasan, tutuklanıp Bağdad'a getirildiğinde, kendisine kırmızı bir gömlek giydirildi, boynuna da ipe dizili boncuklar asıldı. Arkasına onu kırbaçlayan bir gulam ile deveye bindirerek teşhir edilmiştir⁴⁷.

Aynı şekilde Musul ve çevresinde uzun yıllar Abbasî halifeliğinden bağımsız hareket eden Harihî lider Harun eş-Şârî hadisesinde olduğu veçhile devlet idaresini beğenmeyen veya siyasî bir takım oluşumlara yeltenerek otoriteye başkaldıran asiler için de teşhir hem bir ceza hem de bir zafer gösterisi olarak uygulanmıştır. Buna göre Harun eş-Şârî, 283 yılında (896-897) esir edilerek bir filin sırtında Bağdad'a getirildi. Bindirildiği fil ipekli kumaşlarla süslenip kırmızıya boyandı. O da filin üzerinde kurulan bir sedyeye oturtuldu. Kendisine de bir dibace giydirildi ve başına da uzun ipekten bir bornos (برنس) takıldı. Bu şekilde törenle Bağdad'da teşhir edildikten sonra idam edildi⁴⁸. Bu hadiseden anlaşıldığı üzere bir anlamda teşhirde, kişiyi gerek halk gerekse kendi şahsında hakir düşürürken kullanılan öge ve materyaller sergilenecek şahsın duruma göre seçilmekteydi. Harun eş-Şârî'nin de muhtemelen harihî itikadına mensup biri olarak erkeklerin ipekli mamuller giymeleri konusunda hassas

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 17/171-172; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9/174-175; a.mlf. *İslam Tarihi*, 10/427-428.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6/284-285; a.mlf. *İslam Tarihi*, 7/398; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 16/192.

olması dolayısıyla onu tahkir etmek için hem kendisi hem de bindirildiği fil ipeklerle bezenmişti.

Bunun yanı sıra teşhire dair kaynakların sunmuş oldukları örnekler, bu işlemin aslında söz konusu suçlar için bir seremoni tarzında ve planlanarak yapıldığına işaret etmektedir. Nitekim Fatımî Halifesi el-Hâkim'e (öl. 411/1021) karşı isyan eden Ebû Rekve hadisesinde bunu açıkça görmekteyiz. Ebû Rekve, Endülüs Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik'in neslinden idi. Endülüs'te yönetimi ele geçiren el-Mansûr b. Ebû Amîr'den kaçarak Mısır'a gelmiş ve el-Hâkim'e sığınmıştı. El-Hâkim ona ihsan ve ikramda bulunmasına rağmen Ebû Rekve bir süre sonra Arap kabileleri arasında dolaşıp kendisi adına biat alarak isyan etti. Bunun üzerine el-Hâkim, Fazl b. Abdullah komutasında ona karşı bir ordu sevk etti. Ebû Rekve, mağlup olup esir edilerek Kahire'ye götürüldü. Bu zamanda Kahire'de el-Ebzârî adında bir adam vardı. el-Ebzârî, yönetime muhalefet edenlerin teşhirinde kullanılmak üzere uzun küllahlar/*tartûrlar* (طرطور) yapar ve onları farklı renklerde imal ederek, boyalı paçavralar ilave ederdi. Ayrıca kırbaçlanarak teşhir edilen kişiye vuran eğitilmiş maymunları da vardı. İşte Ebû Rekve, getirildiğinde el-Hâkim'in emriyle çift hörgüçlü bir deveye bindirildi. Başına el-Ebzârî'nin yaptığı uzun küllahlardan takıldı. El-Ebzârî de elinde maymunuyla arkasına oturtuldu. Maymun elindeki kırbaçla ona vuruyordu. Bu halde Kahire'de gezdirilip teşhir edildikten sonra idam edildi⁴⁹.

Ebü'l-Ganaim İbn Fesances'in teşhirinde de benzer bir manzara yaşanmıştı. İbn Fesances, Vasıt'ta Selçuklu ve Abbasî otoritesine muhalefet ederek, Fatımî halifesi adına hutbe okutmaya başlayınca, Irak âmidi Ebü'l-Fazl tarafından mağlup ve esir edilerek aile efradı ile birlikte Bağdad'a götürüldü (Safar 449/Nisan-Mayıs 1057). Kendisine kırmızı bir gömlek giydirilen başına da boncuklu kırmızı bir *kukulata*/uzun küllah (طرطور) koyulan İbn Fesances, deveye bindirilerek şehirde gezdirilip halka teşhir edildi. Beraberinde bulunan ve üzerinde Fatımî halifesinin ismi yazılı dirhemlerden bazıları da bir demet haline getirilerek alnına asıldı. Ayrıca arkasında yürüyen bir görevli de onu kırbaçlıyor ve "bu nimete küfredene ve kendisine iyilikte bulunan kimseye kötülük yapana verilen cezadır," şeklinde duyuru yapıyordu⁵⁰.

⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8/45-46; a.mlf. *İslâm Tarihi*, 9/165-166; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 18/159; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-ayân ve ebnâu ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru sadr, 1977), 5/297; İbn Tağrıberdî, *Nücmü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1992), 4/216-217.

⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 16/28; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8/331; a.mlf. *İslâm Tarihi*, 9/473-474; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 18/509; 19/506; Ali Sevim, *Mir'atü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular* (Ankara: TTK Yayınları, 2011), 30-31.

İbn Fesances'in Abbasî topraklarında, Fatımîler adına hutbe okutup isyan bayrağı açması gibi Fatımî ülkesinde de benzer eylemleri Abbasî halifeleri lehine yapanlara rastlamak mümkündür. Dolayısıyla bu durum İbn Fesances örneğinde olduğu üzere tarafları toplum nazarında güç gösterisinde bulunmaya sevk ediyordu. Teşhir de bunun için elverişli bir vasıta idi. Zira ibret-i âlem için sergilenen kişinin yanında bir nevi onun temsil ettiği şey de hakarete maruz bırakılmış oluyordu. Söz gelimi 360 yılında (970-971) Dımaşk'ta Fatımîlerin sembolü olan beyazları çıkarıp Abbasîlerin şiarı olan siyahlar giyinen Ebû'l-Kâsım b. Ebî Ya'lâ'nın başına da benzer şeyler gelmişti. Bu bağlamda esir edilen Ebû'l-Kâsım'ın başına, Fatımîlerin Suriye sorumlusu Ca'fer b. Felâh tarafından keçeden uzun bir *kalansuva/kukulata* (قلنسوة) geçirildi ve sakalına da tüyler yapıştırılarak bir deveye bindirildi. Arkasına da onu tokatlayıp hakaret etmesi için bir Mağripli oturtularak Dımaşk'ta teşhir edildi⁵¹. Bu vesileyle Ca'fer b. Felâh, Fatımî egemenliğine karşı çıkanların ve Abbasî propagandasını yapanların başına nelerin geleceğini göstermiş oluyordu.

Sünnî-Şîi ayrım ve çatışması İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren toplumu ayrıştıran ve çatıştıran bir konu olarak var ola gelmiştir. Bu nedenle dinî-itikadî muhalefet veya propaganda hem Abbasîler hem de Fatımîler açısından devlet güvenliği olarak görülmüş olup hassasiyet gösterilen bir mevzu olmuştur. Özellikle Fatımî ve Karmatî devletlerinin ortaya çıkışı Abbasîler için bu durumu daha nazik hale getirmişti. Abbasî halifelerinin bu meseleyi ciddiyetle ele aldıkları ve bu alandaki fikrî oluşum-gelişmelere tahammül göstermedikleri kimi örneklerden açıkça müşahade edilmektedir. Bu tepkiyi dışa vurmak ve kamuoyunu bilgilendirmek için teşhir önemli bir argüman olmuştur. Söz gelimi 547 (1152-115) yılında Bağdad'da Şîi veya kaynağın ifadesiyle Rafızî propagandası yaptığı gerekçesiyle el-Bedî' adında bir suffî, divâna çıkarılıp yargılandı. Yanında on iki imama dair dokümanlar bulunduğu gerekçesiyle Rafızîlikle suçlandı ve başı tıraş edilerek teşhir edildi⁵². Benzer reaksiyonu Fatımîler de göstermişlerdir. Fatımîlerin Dımaşk valisi Ebû Muhammed el-Esved'in Mağripli bir adamı eşeğe bindirip "*Ebû Bekir ve Ömer'i*

⁵¹ İbn Asakir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, 67/ 139; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 17/403; Ez-Zehabî, *Târîhü'l-İslâm*, 26/221; Es-Safedî, *el-Vâfi*, 24/128; Makrizî, *İtti'azü'l-hünefâ bi-ahbâri'l-e'immeti'l-Fatımîyyin el-Hülefâ*, thk. Cemaleddin eş-Şeyyal (Kahire: el-Meclisü'l-Ala li'ş-Şuuni'l-İslâmiyye, 1996), 1/126.

⁵² İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 18/84; Ez-Zehabî, *Târîhü'l-İslâm*, 37/36; Lange, "Legal and Cultural Aspect of Ignominious Parading (Tashhir) in Islam", 87.

sevenin cezası budur," diye hakkında duyuru yaparak şehirde dolaştırması bunun misallerindedir⁵³.

İktidar sahipleri, kendilerine yetki bahsettikleri yöneticilerin, nüfuzlarını kötüye kullanmaları halinde, kimi zaman onları teşhir ile cezalandırıp terbiye ediyorlardı. Çünkü bu yolla bir anlamda kamu-halk nezdinde güven tazelemiş sayılıyorlardı. Söz gelimi 391 (1000-1001) yılında Fatımî Halifesi el-Hâkim'in muhtesip olarak tayin ettiği İbn Ebî Necde, halka kötü muamelede bulunduğu için elleri kesildi ve bir deveye bindirilip teşhir edildi⁵⁴. Keza yöneticilerin verdikleri talimatlara uymayarak vazifesini yerine getirmeyen görevliler için de teşhirin cezaî bir müeyyide olarak uygulandığını görmekteyiz. Bu bağlamda askerlik vazifesinden imtina eden, askerden kaçan veya ordunun gerisinde kalan kişilere böyle bir cezanın verildiğini kaynaklar ifade etmektedir. İbnü'l-Esîr⁵⁵, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali zamanda bu türden ihmalkârlıkta bulunan kişilerin sarıklarının başından alındığını ve halkın arasında ayakta bekletilerek cezalandırıldıklarını belirtmektedir. Emevîler zamanına gelince ise buna saçların ve sakalların tıraş edilmesi ve bunun da yeterli görülerek suçluların ellerinden duvara çivilenmesinin de ilave edildiği müşahede edilmektedir.

Kamu güvenliği hem idareyi hem de toplumu çok yakından ilgilendiren bir mevzu idi. Dolayısıyla güvenliğin temini, toplumun huzur ve güven içinde yaşamasını sağlarken, devlet idaresinin de istikrarının teminatı niteliğindedir. Bu nedenle kamu düzenini ihlale yönelik her türlü eylem emniyet güçleri tarafından bertaraf edilmeliydi. Kolluk kuvvetleri bunu yaparken de ibret olması ve caydırıcı bir faktör oluşturması cihetiyle teşhiri sıklıkla kullanmışlardır. Nitekim kaynaklarda böylesi durumları sergileyen pek çok hadise zikredilmektedir. 318 (930) yılında Halife el-Muktedir'i hilafet makamına taşıyan Musâfîyye yaya askerlerinin sebep oldukları olaylar ve sonrasında yaşananlar bu minvalde zikredilebilir. Buna göre Musâfîye birlikleri el-Muktedir'i tekrar hilafete iade edince bir hayli şımarmış, pek çok fitne ve karışıklığa yol açmışlardı. Bu nedenle halife, Sahibü'ş-Şurta Muhammed b. Yakut'u bunları bertaraf etmekle görevlendirmişti. Muhammed b. Yakut, yaya askerlerini şehrin dışına çıkarmada güçlük yaşayınca onlardan bir grubu yakalatarak önce sakallarını kestirdi sonra da dayak attırdı. Ardından da ibret-i âlem olsun diye

⁵³ Bkz. Ez-Zehebî, *Siyeru a'lam*, 15/131; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer*, thk. Muhammed Zeynuhum Muhammed Ezb-Yahya Seyid Hüseyin-Muhammed Fahri el-Vasif (Kahire: ts.), 2/136.

⁵⁴ El-Makrizî, *İtti'azü'l-hünefâ*, 2/43.

⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 4/142; a.mlf. *İslam Tarihi*, 4/342.

şehirden geçirdi⁵⁶. Benzer şekilde Adudüddin de işleri güçleri yol kesmek, çapulculuk ve hırsızlık olan Şeybanoğullarından pek çok kimseyi esir edip onlara giydirdiği uzun bornoslar (برنس) ve renkli elbiseler ile deve üzerinde Bağdad'ın her iki yakasında teşhir ettirdi (14 Recep 369/4 Şubat 980)⁵⁷.

Kamu güvenliğiyle alakalı organize suçlarda veya hırsızlık vakalarında da failerin teşhir edilerek halka tanıtıldıklarına şahit olmaktayız. Bağdad'da insanların huzurunu kaçıran ve bir hırsızlık şebekesi oluşturan İbn Camadî'ye yapılan bu minvalde güzel bir örnektir. İbn Camadî, Bağdad hırsızlarının reisi idi ve adamlarını gönderip halkın evlerini soyup eşyalarını çalıyordu. 332 (943-944) yılında yakalanınca Emîrül-Ümerâ Tüzün tarafından bir deveye bindirilerek köprüünün üzerine götürüldü ve toplanan kalabalığa "bu adam İbn Camadî'dir onu iyi tanıyın" diye anons etti⁵⁸. Bu vesileyle Emîrül-Ümerâ Tüzün, hem İbn Camadî'nin tutuklanmış olduğunu ilan ediyor hem de ahalinin bundan böyle onun hırsızlıklarından emin olarak evlerinde rahat uyuyabileceklerine dair güven vermiş oluyordu.

Teşhiri, Selçukluların da özellikle ülkede terör estiren, devlet ve ahali için büyük bir tehlike halini alan Hasan Sabbah ve taraftarları için etkili bir silah olarak kullandıklarını söylemek mümkündür. Zira Hasan Sabbah'ın, halkın ve devlet adamlarının kalbine korku salmak gayesiyle aleni olarak gerçekleştirildiği suikastlar da bir bakıma teşhir niteliği taşımaktaydı. Bu nedenle Selçuklu sultanları ve devlet adamları da onlarla mücadelede, teşhire müracaat etmiş ve onların sebep oldukları dehşet ve kaygıyı bu şekilde onarmaya çalışmışlardır. Söz gelimi Batınîler İsfahan'da Sâveli müezzini öldürünce, Nizamülmülk'ün talimatıyla cinayetle sorumlu tutularak yakalanan Tahir adlı marangoz, cezalandırılıp idam edildikten sonra ibret için ayağından bağlanarak İsfahan sokaklarında gezdirilip teşhir edildi⁵⁹. Hakeza Muhammed Tapar da Ahmed b. Abdülmelik b. Attaş'ı esir aldığı zaman önce canlı olarak İsfahan'da teşhir ettirdi, sonra da yüzülen derisine saman doldurarak astırdı⁶⁰.

⁵⁶ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/281; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 191; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 7/59; a.mlf. *İslam Tarihi*, 8/180.

⁵⁷ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/448; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 779, 780.

⁵⁸ Es-Sûlî, *Ahbârü'r-Râdi ve'l-Muttaki*, 259.

⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9/37; a.mlf. *İslam Tarihi*, 10/258.

⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9/109; a.mlf. *İslam Tarihi*, 10/348; er-Ravendî, *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-surûr*, çev. A. Ateş (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 1/157; ez-Zehabî, *Târihü'l-İslâm*, 34/79.

4. Siyaseten Teşhir

Siyaseten teşhirden kastımız, daha ziyade devletlerarası savaşlarda esir düşenlerin, saltanat mücadelelerinde veya devlet adamları ya da kişiler arasındaki çekişmelerde rakiplerin afişe edilmesi maksadıyla teşhirin bir araç ve ceza olarak uygulanmasıdır. Tıpkı Malazgirt Savaşı'ndan sonra esir düşen Romanos Diogenes'e, akıbetiyle alakalı Sultan Alp Arslan'ın kendisine yönelttiği soruya "...İslâm ülkelerinde teşhir edersin ...," şeklinde verdiği cevapta olduğu gibi. Buradan da anlaşıldığı üzere teşhir, ceza ile birlikte dönemin siyasi mücadele hayatında rakibe karşı bir güç gösterisi, alt etme ve alçaltma vasıtası niteliğindedir. Nitekim İmâdüddevle b. Büveyh'in Abbasîlerin Fars valisi Yakut ile yaptığı savaş neticesinde ganimetler içerisinde ele geçirilen teşhir malzemeleri ve bunların kullanım maksadıyla alakalı verilen cevaplar da bu minvalde maksadı ifade etmesi açısından uygun bir örnektir. Buna göre İmâdüddevle (Ali b. Büveyh) Cemaziyelahir 322'de (Mayıs-Haziran 934) Yakut ile giriştiği savaşta onu mağlup etti. Yakut'un savaş alanında bıraktıkları arasında eteklerine tilki kuyrukları dikili olan cübbeler, bornoslar ile prangalar ve zincirler bulunmuştu. İbn Büveyh bunların ne olduklarını sorunca, Yakut'un esir düşen askerleri "*bunlar sizin için hazırlanmıştı, yakalandığımızda bunlar size giydirilecek ve şehirde dolaştırılacaktı,*" şeklinde cevap verdiler⁶¹. Yukarıda da belirttiğimiz üzere teşhir, politik hayatta çok yaygın rastlanan iktidar mücadelelerinde mağlubun veya taraftarlarının başına sıklıkla gelen bir hadise olduğu da aşikârdır. Fazla ayrıntı sunması cihetiyle kardeşi İzzeddin Keykavus'a karşı saltanat mücadelesine girişen Alâeddin Keykubad'ın taraftarlarının başına gelenler bu bağlamda değerlendirilebilir. Buna göre Selçuklu tahtını ele geçirmek adına kardeşi İzzeddin Keykavus'a karşı verdiği savaşta kaybeden Alâeddin Keykubad hapsedilirken, adamları ibretlik bir şekilde teşhir edilmişlerdi. Keykubad ile birlikte teslim olan emîrlerinin saçları ve sakalları tıraş edilerek atlara bindirildiler. Önlerine ve arkalarına da birer hayat kadını oturtuldu. Bunlar ellerine verilen deri parçası/sakat ile onları tokatlıyorlardı. Ayrıca münadiler vasıtasıyla "*bu sultana karşı ihanet edenin cezasıdır*" diye suçlarını halka ilan ettirdiler⁶².

Öte yandan devletler veya rakipler arasındaki çarpışmalarda mağluplardan alınan esirler, ekseriyetle galipler tarafından, bir zafer gösterisi olarak dolaştırılıp teşhir ediliyorlardı. Bunu Müslümanların Bizans ve Haçlılar ile olan

⁶¹ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/373; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 265; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 7/94-95; a.mlf. *İslâm Tarihi*, 8/230.

⁶² Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, 3/115; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ıbsâr fi memâlikü'l-ımsâr*, thk. Kâmil el-Cubûrî-Mehdî en-Necm (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye, 2010), 27/223.

mücadelelerinde çoğunlukla görmekteyiz. Söz gelimi Kasım b. Sîmâ, 298'de (910-911) Bizans'a karşı çıktığı sâife seferinde ele geçirdiği esirlerden 50 tane-sini develere bindirerek teşhir etmişti⁶³. Yine Nureddin Zengî, 551 (1156-1157) yılında Halep civarında mağlup ettiği Haçlılardan öldürdüklerinin kesik baş-larını Dimaşk'a götürüp kalabalık önünde teşhir etmişti⁶⁴.

Yukarıda da belirttiğimiz veçhile kişisel sorunlar ve çatışmalarda, tarafla-rın hasımlarını toplum nezdinde itibarsızlaştırmak ve aşağılamak için teşhir ettikleri de sıklıkla rastlanan bir durumdu. Bu bağlamda âlim bir zat olan el-Eşref b. el-Îz (Eğar) b. Haşim b. el-Kâsım'ın aralarındaki bir meseleden ötü-rü Amid hâkiminin veziri Ziyâeddin b. eş-Şeyh tarafından eşeğe bindirilerek Amid çarşısında kırbaçlanarak teşhir edilmesi buna bir misaldir⁶⁵.

Siyaseten teşhirden kadınların da nasibini aldığı bir vakiadır. Buna göre Hamdanî Emîri Ebû Tağlib'in öldürülmesinden sonra Bağdad'a gönderilen kız kardeşi Cemile binti Nâsiruddevle, Adudüdevle tarafından bir deveye bindirilerek "bu çirkin kadın, Ebû Mağlub'un (mağlubun babası) kız kardeşidir," nidasıyla teşhir edilmiştir⁶⁶.

5. Teşhir Töreni ve Teşhirin Unsurları

İster hukukî isterse de siyaseten uygulanmış olsun resmî makamlarca verilen bir ceza olması hasebiyle teşhir, belirli kaideler çerçevesinde gerçek-leştirilen bir eylem olarak kabul edilmelidir. Bu niteliğinden hareketle kay-naklardan tespit ettiğimiz örnekler çerçevesinde teşhirin, hangi mahallerde, nasıl ve ne tür araç-materyallerle yapıldığıyla alakalı bir çerçeve çizmeye çalışacağız. Buna göre teşhir, ekseriyetle şehrin muayyen bir yerinde veya çarşı/pazarda gerçekleştirilirken, bazen de teşhir edilecek kişi/kişiler şehrin sokaklarında gezdirilirlerdi. Örneğin İbn Camadî'nin teşhirinde olduğu gibi Bağdad'da teşhir için en sık kullanılan yerlerden biri şehrin doğu ve batı yaka-sını birbirine bağlayan köprüydü. Halife el-Müsterşid, Ebû Dulef b. Zahma-veyh el-Kâtib'i teşhir ederken çarşı/pazarda dolaştırmıştı⁶⁷. Amr b. el-Leys'in⁶⁸ ve Arslan el-Besâsîr'nin teşhir ettiği Reisü'r-Rüesâ İbnü'l-Müslime'nin⁶⁹ ise

⁶³ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 13/105; Ömer Tokuş, *Başlangıçtan Mirdâsilerin Sonuna Kadar Müs-lüman Bizans Münasebetleri* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 73.

⁶⁴ Ebû Şâme, *Kitabü'r-Ravdatayn fi ahbârî'd-devleteyn en-Nuriyye ve's-Salâhiyye*, thk. İbrahim Şem-seddin (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-ilmîyye, 2002), 1/302, 311.

⁶⁵ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb fi târîh-i Haleb*, nşr. Suheyl Zakar (Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.) 4/1880.

⁶⁶ İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbnü'l-Verdî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-ilmîyye, 1996), 2/295.

⁶⁷ İbnü'l-İmranî, *el-İnbâ' fi târîhi'l-hülefâ*, thk. Kasım-es-Sâmerrâî (Kahire: El-Afakü'l-Arabiyye, 2001), 213.

⁶⁸ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-ayân*, 6/428.

⁶⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 16/37; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 19/76.

Bağdad sokaklarında gezdirildikleri ifade edilir. Nadir olmakla birlikte suçlunun bütün ülkede veya ordu içerisinde dolaştırılması da mümkündür. Söz gelimi Celâleddin Harezmsâh, Tebriz reisini, önce Tebriz'de sonra da bütün bölgede dolaştırarak teşhir ettirmişti⁷⁰. Öte yandan teşhirde maksat kişinin ve failin olabildiğince geniş halk kitleleri tarafından görülmesi ve tanınmasını sağlamak olduğundan, bunun için uygun olan her yola müracaat edilmişti. Bu minval üzere Bağdad'da bazı suçluların Dicle Nehri üzerinde teknede teşhir edildikleri de rastlanan bir durumdur. Nitekim Batîha⁷¹ Emîri Hasan b. İmrân'ın yanına iltica eden sabık emîrlerden el-Kurrâî, yakalandıktan sonra Dicle Nehri'nde bir gemi üzerinde teşhir edilmişti⁷².

Mevcut uygulamalardan Ortaçağ İslâm dünyasında teşhirin belirli kurallar dâhilinde organize bir şekilde icra edildiği anlaşılmaktadır. Bunu birkaç hadise özelinde bazı hususlara işaret ederek izah edebiliriz. Örneğin Munîs el-Muzaffer, beraberinde esir aldığı Yusuf b. Ebî's-Sâc olduğu halde Hulvân'a geldiğinde, kendisini karşılayan vezir ve devlet erkânı tarafından Yusuf'un nasıl teşhir edileceğiyle alakalı planlamalar yapıldı. Bu doğrultuda Yusuf'un üzerine asılacağı, fil veya deve tarafından çekilecek bir araba yaptırıldı. Giymesi için önu boyalı bir elbise ve uzun bir küllah (bornos) hazırlandı. Ayrıca boynuna davulların asılmasına ve yanına da davulları çalacak görevlilerin yerleştirilmesine karar verildi⁷³. Benzer şekilde bizzat Halife el-Müktefî'nin talimatıyla Karmatî lideri Hüseyin b. Zikreveyh için bir fil üzerinde özel bir platform hazırlatıldı. Bu platforma asılı olarak Bağdad'a sokuldu. Yanında çift hörgüçlü develere bindirilen adamları olduğu halde tam teçizatlı bir ordunun önünde teşhir alayına uygun olarak şehirde dolaştırıldılar. Halife de maiyetiyle onları takip etmekteydi. Ayrıca Karmatîlerin akıbetlerini görmeleri için de Bağdad'ın iki tarafında da duyurular yapılarak halkın teşhir edilenlerin geçecekleri yolda sağlıklı sollu yerlerini almaları sağlandı⁷⁴. Hakeza Harun eş-Şârî'nin teşhiri esnasında da kortejin geçtiği yol boyunca davullar çalınmış, Halife el-Mu'tazid, el-Hüseyin b. Hamdân ve devlet erkânı da onu takip etmişlerdi⁷⁵. Bütün bu örneklerden de anlaşılacağı üzere teşhir edilecek kişinin bindirileceği hayvan, hayvanın hazırlanması, hangi pozisyonda duracağı, kendisine giydirecek kıyafetler ve eşyalar, teşhir konvoyu, mekânı,

⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/450-451; a.mlf. *İslam Tarihi*, 12/397-398.

⁷¹ Irak'ın güneyinde Fırat ile Dicle nehirlerinin meydana getirdiği bataklık bölge.

⁷² İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 6/ 464; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 793-794.

⁷³ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 89, dipnot 49.

⁷⁴ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 16/303-304; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb*, 2/ 935-937

⁷⁵ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 16/192.

teşhiri izleyecek olan halka kadar hemen her konu, teşhir edilecek şahsa bağlı olarak önceden belirlenmekteydi.

Teşhirde kullanılacak vasıta da teşhir edilen kimseye göre seçilmekteydi. Söz gelimi yukarıda bahsini ettiğimiz üzere Yusuf b. Ebü's-Sâc için araba hazırlanması, Hüseyin el-Karmatî için de filin üzerine platform kurulması, Harun eş-Şârî'nin bindirildiği filin boyanması gibi, teşhir araçları kişiye has bir muameleye tabi tutulmaktaydı. Ancak teşhir için en yaygın kullanılan binek Amr b. el-Leys ve Hüseyin b. Hamdân'ın da bindirildiği fâlic olarak nitelenen çift hörgüçlü develer idi⁷⁶. El-Hemedanî⁷⁷, çift hörgüçlü develerin özellikle sultan ya da halifeye karşı isyan edenler için kullanıldığını not etmektedir. Herkes için olmasa bile yukarıda zikrettiğimiz gibi teşhir için filden de istifade edilmekteydi. Deve ve filin dışında eşek, at, katır ve inek de sıklıkla kullanılan hayvanlardandırlar. Örneğin İfrikiyye hükümdarı Badis, kendisine isyan eden Halife b. Mubarek için eşiği tercih ederken, İzzeden Keykavus, kardeşinin adamlarını atlara bindirmişti⁷⁸. Muhammed b. Amr b. el-Leys katır üzerinde sergilenirken⁷⁹, Gur Meliki Seyfeddin, bir ineğin sırtında dolaştırılmıştı⁸⁰.

Suçlunun/mahkûmun teşhire hazırlanması esnasında, sarığı başından alınabilir⁸¹, saçları ve sakalı tıraş edilebilir⁸², sakallarına tüyler yapıştırılabilir⁸³ veya yüzleri siyaha boyanabilirdi⁸⁴. Kıyafetleri ise kişiye göre hazırlanıp düzenlenmekle birlikte ekseriyetle benzerlikler göstermekteydi. Ancak kıyafet mevzuunun teşhirde en fazla ihtimam gösterilen hususlardan biri olduğunu söylersek yanlış yapmış olmayız. Zira sergilenecek kişinin kendi şahsında ve halkın nazarında hakir görülmesini sağlamak ve bu sayede daha ziyade dikkat çekmesi için özel bir takım kıyafetler giydirilmekteydi. Kıyafetleri başa

⁷⁶ Örnekler için bkz. İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/92; İbnü'l-İmranî, *el-İnbâ'*, 158; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6/293; a.mlf. *İslam Tarihi*, 7/264; Türkçe çev. 8/89, 326; ez-Zehebî, *Târîhü'l-İslâm*, 20/21; 23/18; 21/26-32, 33.

⁷⁷ El-Hemedanî, *Tekmiletu Târîhi't-Taberî (Târîhu Taberî)*, XI thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Beyrut: Dâru Süveydan, 1967), 211.

⁷⁸ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, 3/115; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr*, 27/223.

⁷⁹ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/68; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 18; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 16/358.

⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9/377; a.mlf. *İslam Tarihi*, 11/145.

⁸¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 4/142; a.mlf. *İslam Tarihi*, 4/342.

⁸² İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 18/84; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 4/93, 142, 7/59; a.mlf. *İslam Tarihi*, 4/279-280, 342, 8/180; Ebü Şâme, *Kitabü'r-Ravdateyn*, 1/297; Ez-Zehebî, *Siyeru a'lam*, 12/35.

⁸³ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 17/402.

⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9/377; a.mlf. *İslam Tarihi*, 11/145; Lange, "Legal and Cultural Aspect of Ignominious Parading (Tashhir) in Islam", 101-102.

takılanlar ve bedene giydirilenler diye ikiye ayırabiliriz. Başa takmak için genellikle takke, külah, kavuk manalarına gelen *kalansuwa* (قلنسوة)⁸⁵ ile *tartûr* (طرطور) diye tabir edilen konik veya huni şeklinde uzun *kukulata*/külah kullanılmaktaydı. Bazen de hem *tartûr* tarzındaki uzun konik başlığı hem de *kukulatalı* aba yani her ikisinin bitişik olma halini ifade eden *bornos* (برنس) takılmakta veya giydirilmekteydi. Bunların ham maddeleri ve tezyinatları da yine kişiye göre seçilmekteydi. Örneğin Harun eş-Şârî ve Hüseyin b. Zikreyh'e ipekten bir *bornos* takılmıştı⁸⁶. El-Besâsîrî, İbnü'l-Müslime'nin başına kırmızı keçeden yapılmış bir *tartûr*/*kukulata* giydirilmişti⁸⁷. İbn Fesances ve Ebû Dulef b. Zahmaveyh'in *tartûru* boncuklarla süslenmişken⁸⁸, Ebû Rekve'ninki renkli ve boyalı paçavralarla tezyin edilmişti⁸⁹.

Kıyafetler ise gömlek (قميص), şalvar, cübbe (جبة), uzun bornos/*kukulatalı* aba vb. şeylerden oluşmaktaydı. Tıpkı başlıklar gibi bunlar da kişiye has nitelikteydi. Söz gelimi, Said b. Müseyyeb'e kıldan yapılmış bir şalvar⁹⁰, İbnü'l-Müslime'ye yün bir cübbe⁹¹, Ebû Dulef b. Zahmaveyh'e kırmızı bir gömlek ve sarı bir şalvar⁹², Ebû'l-Alâ Abdullah'a boyalı bir elbise (ثيابا مصبغة)⁹³ giydirilmişti. Yine eteklerine tilki kuyrukları dikili cübbeler/bornoslara⁹⁴ veya iç kısmı tilki postuyla kaplanmış ipek cübbelere de tesadüf edilmekteydi⁹⁵. Teşhir için hazırlanan mezkûr başlık ve kıyafetlere farklı aksesuarlar da ilave edilebilmekteydi. İbnü'l-Müslime'ye deve derisinden yapılmış bir gerdanlık takılması, Kabis hâkimi Yusuf'un elçisinin boynuna çan asılması⁹⁶, Karatî İbnü'l-Gamr'ın başına boynuzlar takılması⁹⁷, Ebû Dulef b. Zahmaveyh'in boynuna kemik bağlanmış ve pislige batırılmış kement geçirilmesi, kulaklarına dört adet soğan asılması⁹⁸ bu tür alternatif eklentilerden sayılabilir.

⁸⁵ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 17/403.

⁸⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 16/192; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb*, 2/935-937.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8/344; a.mlf. *İslam Tarihi*, 9/487-488.

⁸⁸ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 18/509; 19/5-6; İbnü'l-İmranî, *el-İnbâ'*, 213; Sevim, *Mir'atü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, 30-31.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8/45; a.mlf. *İslam Tarihi*, 9/166; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 18/159.

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 4/235; a.mlf. *İslam Tarihi*, 4/462.

⁹¹ Es-Safedî, *el-Vâfi*, 20/216.

⁹² İbnü'l-İmranî, *el-İnbâ'*, 213.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8/331; a.mlf. *İslam Tarihi*, 9/474.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 7/94-95; a.mlf. *İslam Tarihi*, 8/230.

⁹⁵ Ez-Zehabî, *Târîhi'l-İslâm*, 21/236.

⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8/344; a.mlf. *İslam Tarihi*, 9/487-488.

⁹⁷ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, 5/274-275; a.mlf., *Tecâribü'l-ümem*, 266.

⁹⁸ Es-Safedî, *el-Vâfi*, 5/102.

Amr b. el-Leys, örneğinde olduğu gibi hükümlünün bineği ipekli kumaşlarla süslenip kaküllerine gümüş takılar asılarak veya gümüş yularlarla dekore edilebiliyordu⁹⁹. Yine Ebû Dulef b. Zahmaveyh misali suçlu bineğe ters bindirilip bineğin kuyruğu hakaret alameti olarak eline tutuşturulabilmekteydi¹⁰⁰.

Teşhirin bir de eziyet ve işkence yönü bulunduğu için teşhir esnasında çeşitli yöntemlerle suçlunun canını acıtacak ve ona zulmedecek vasıtalar da sahnede yer almaktaydı. Bunun için çoğu zaman bir şurta görevlisi veya gulam elinde kırbaç ile tören/geçit boyunca teşhir edilen şahsı kırbaçlamakta ya da tokatlamaktaydı. Melikşah'ın 484'te (1091) Bağdad'da deve üzerine gezdirdiği Telya, bir yandan da kamçılanıyordu¹⁰¹. Benzer şekilde İfrikiyye hükümdarı Badis, kendisine isyan eden Halife b. Mubarek'i teşhir ederken arkasına onu tokatlaması için siyahi bir köle görevlendirmişti¹⁰². Bazen de işin hakaret boyutunu biraz daha şiddetlendirmek ve aşağılamak gayesiyle kırbaç ve tokat işi için maymun veya hayat kadınları da kullanılmaktaydı¹⁰³.

Teşhirde aslolan cezanın toplum tarafından bilinmesi olduğundan, her ne kadar işlem toplum huzurunda gerçekleştiriliyor olsa da bunun yazılı ve şifahî olarak duyurulmasına da özen gösterilmiştir. Filhakika pek çok teşhir tatbikatında tebliğin, faaliyetin bir parçası olarak gerçekleştirildiğine tanık olmaktadır. Nitekim Hallâc'ı Mansûr için "bu bir Karmatî davetçisidir"¹⁰⁴; Ahmed b. Tolun'un doktoru Said b. Tevfî ile ilgili "bu güveni boşa çıkaranın cezasıdır"¹⁰⁵; Nureddin Zengî'in teşhir ettiği Yusuf b. Adem hakkında ise "dinde yeni şeyler izhar etmeye çalışanın cezası budur"¹⁰⁶ şeklinde duyuru yaptırılmıştı. Bildirim, kimi zaman Fatımî Halifesi el-Muiz'in Muflih el-Müneccimî için arkasında ismi ve yaptıkları yazılı olan teşhir elbisesi giydirmesinde¹⁰⁷ olduğu gibi yazılı olarak da gerçekleştirilebilmekteydi.

⁹⁹ Örnekler için bkz. Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 16/192, 238; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-ayân*, 6/428;

¹⁰⁰ İbnü'l-İmranî, *el-İnbâ'*, 213.

¹⁰¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8/465; a.mlf. *İslam Tarihi*, 10/ 164.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 7/485; a.mlf. *İslam Tarihi*, 9/107.

¹⁰³ Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8/45-46; a.mlf. *İslam Tarihi*, 9/166; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'atü'z-zamân*, 18/159; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, 3/115; El-Ömerî, *Mesâlikü'l-epsâr*, 27/223.

¹⁰⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 13/113.

¹⁰⁵ İbn Ebî Useybia, *Uyûnü'l-Enba' fi tabakâti'l-etibbâ*, thk. Nizar Rıza (Beyrut: Dârü'l-Mektebetü'l-Hayat, ts.), 544.

¹⁰⁶ Ebû Şâme, *Kitabü'r-Ravdateyn*, 1/108.

¹⁰⁷ El-Makrizî, *İtti'azü'l-hünefa*, 1/209.

Sonuç

Netice itibariyle bu çalışmamızda konu edindiğimiz teşhir müeyyidesi, bir suçun karşılığı olarak eski bir geçmişe sahip olup İslâm dünyasında Hz. Peygamber döneminden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Teşhir, İslâm ceza ve adalet anlayışında ta'zir yani takdiri ceza makamına bırakılmış suçlar kapsamında değerlendirilmiştir. Tanımı ve mevcut örneklerinden hareketle teşhirin, suçluyu küçük düşürmek ve ona acı çektirmek suretiyle cezalandırmak; suçlunun kabahatini topluma ilan etmek ve pek çok uygulamada *ibret-i âlem* vurgusundan hareketle muhtemel suç ve suçluları engellemek gibi gayelerle uygulandığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada müracaat edilen hadiseler muvacehesinde teşhirin, bireye, kamuya ve devlete yönelik kimi suç unsurları için bir ceza ve yaptırım olarak tatbik edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Ortaçağ İslâm devletlerinde, siyaset ve ceza makamlarının bireye, devlete ve kamu güvenliğine yönelik *yalancı şahitlik, hadis rivayetinde suiistimler, iftira, Ramazan'da oruç bozma, kadın ve erkeklerin birlikte içki içmeleri, hatalı nesep bildirimi, anneye kötü muamele, namazın farzlarını bilmeme, emanete hıyanet etme, insan eti yeme, genel ahlaka aykırı davranışlar ile hanedan mensuplarının başkaldırıları, devlet adamlarının isyanları, dinî-itikadî bazı oluşumlar, memurların veya emîrlerin görevi kötüye kullanmaları, terör suçları, kamuya yönelik organize suçlar ve hırsızlık* gibi fiillerde teşhirin uygulandığı müşahade edilmektedir. Ayrıca siyasî ve kişisel hırs ve hislerle hasımların ya da düşmanların da alenen teşhir edilerek bertaraf edildikleri veya halk nezdinde aşağılanıp hıyanetle damgalandıkları da rastlanan bir durumdur.

Bu şekilde yargı ve siyaset alanında rağbet gören bir ceza/ukubet olan teşhirin, diğer ceza türlerinden farklı, bir takım kaide ve hususlara bağlı olarak gerçekleştirildiğini de belirtmek gerekir. Buna göre teşhir, öncelikle geniş bir halk kitlesi tarafından görülmesi için merkezî/kalabalık bir mekânda ve alenî olarak gerçekleştirilmeliydi. Daha rahat görülmesi için de ekseriyetle bir binek veya yüksekçe bir platformun üzerinde sergilenmekte ve bu bir tören eşliğinde yapılmaktaydı. İkinci olarak zanlı/mahkûma eziyet etmek ve onu aşağılama gayesi güttüğünden, bunu sağlayacak bazı uygulama ve araçlar söz konusuydu. Bu maksatla zanlı/mahkûm, teşhir esnasında bir görevli veya eğitilmiş bir maymun tarafından tokatlanıp kırbaçlanmaktaydı. Kişiyi tahkir etmek ve hor göstermek için de bazı özel aksesuarlar ve kıyafetler hazırlanmaktaydı. Söz gelimi başlarına boncuklarla veya paçavralarla süslenmiş *tartûr, kalansuva* ve *bornos* adı verilen yün, keçe veya ipekten başlıklar takılmaktaydı. Boyunlarına, boncuktan, deriden ve kemik dizili gerdanlıklar asılmaktaydı. Kıya-

fet olarak da eteklerine tilkikuyrukları asılmış ya da boyanmış ipek veya yük cübbeler giydirilmekteydi. Hakeza teşhir sırasında yazılı veya bir görevli tarafından şifahî olarak suçun ilanı da teşhirin bir parçasıydı. Bütün bu uygulama şekilleriyle teşhirin çoğu zaman bir ta'zir cezası olarak belirlenen sınırlarının ötesinde tatbik edildiği de söylenebilir. Öte yandan bütün bu hususiyetleriyle teşhirin pek çok benzer özelliğine karşın Ortaçağ İslâm dünyasında zamana ve coğrafyaya bağlı olarak farklılıklar gösterdiği de bir gerçektir.

Son olarak suç ve suçlu kamuoyuyla paylaşılıp bir anlamda toplumsallaştırıldığı için siyasi otorite veya yetki sahipleri açısından toplum nezdinde teşhirin, sonuç almada en etkili ceza yöntemi olduğunu söylemek de mümkündür.

Kaynakça

- Arib b. Sa'd el-Kurtubî. *Sılatu Tarihi't-Taberî. (Târîhu Taberî, XI)*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Beyrut: Dâru süveydan, 1967.
- Başoğlu, Tuncay. "Ta'zir". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 40:198-202. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Çiftçi, Hasan. "Fars Edebiyatında Şehrâsûb II". *Nüsha*. 3/8. (2003): 41-43.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Ebü Şâme. *Kitabü'r-Ravdateyn fi ahbâri'd-devleteyn en-Nuriyye ve's-Salâhiyye*. 1 Cilt. thk. İbrahim Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-kutubü'l-ilmîyye, 1. Basım, 1422/2002.
- Ebü Tahir es-Silefî. *Mu'cemü's-sefer*. Thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî. Beyrut: Dârü'l-fıkr, 1414/1993.
- Ebü'l-Fidâ. *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer*. 2-3. Cilt. Thk. Muhammed Zeynuhum Muhammed Ezb-Yahya Seyid Hüseyin-Muhammed Fahri el-Vasif. Kahire: ts.
- El-Hemedanî. *Tekmiletu Târîhi't-Taberî, (Târîhu Taberî. 11)*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Beyrut: Dâru süveydan, 1967.
- Er-Ravendî. *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-surûr*. Çev. A. Ateş, 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Es-Safedî. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 6, 20-24 Cilt. Thk. Ahmed el-Arnautî-Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru ihyâi't-turasü'l-Arabî, 1. Basım, 1420/2000.
- Es-Sülî. *Ahbârü'r-Râdi ve'l-Muttakî min Kitabi'l-Evrâk*. Thk. J. Hayworth Dunne. Beyrut: Dârü'l-mersire, 1983.
- Ez-Zehabî. *el-Muhtasarü'l-muhtac ileyhi min tarihi İbn Dübeysî*. 1 Cilt. Thk. Mustafa Cevad. Bağdad. ts.
- Ez-Zehabi. *Siyeru a'lamü'n-nübelâ*. 12, 15-16 Cilt. Thk. Şueyb el-Arnaut-Ekrem el-Büşî, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2. Basım, 1404/1984.
- Ez-Zehabî. *Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*. 20-26, 34, 36-37, 44 Cilt. Thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. Beyrut: Dârü't-turasü'l-Arabî, 1413/1993.
- Gazalî. *Devlet Başkanına Öğütler*. Çev. Osman Arpaçukuru. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2004.

- Hilal b. el-Muhassin es-Sâbî. *Tuhfetü'l-ümerâ fi târîhi'l-vüzerâ*. Thk. Halil Mansur. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1998.
- İbn Asakir. *Târîhu Medineti Dımaşk*. 37, 67 Cilt. Thk. Ömer b. Ğarame el-Amravî. Beyrut: Dârü'l-fikr, 1416/1995.
- İbn Ebî Useybia. *Uyûnü'l-Enba' fi tabakâti'l-etibbâ*. Thk. Nizar Rıza. Beyrut: Dârü'l-mektebetü'l-hayat, ts.
- İbn Fazlullah el-Ömerî. *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâlikü'l-emsâr*. 27 Cilt. Thk. Kâmil el-Cubûrî-Mehdî en-Necm. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2010.
- İbn Hacer el-Askalanî. *Lisanü'l-Mizan*. 4 Cilt. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. Beyrut: Mektebetü'l-matbuati'l-İslâmîyye, 1423/2002.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. 1 Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- İbn Hallikan. *Vefeyâtü'l-ayân ve ebnâu ebnâi'z-zamân*. 5 Cilt. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru sadr, 1397/1977.
- İbn Kesîr. *el-Bidaye ve'n-nihaye*. Mehmet Keskin. 1, 2 Cilt. Çev. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.
- İbn Miskeveyh. *Tecâribü'l-ümem*. Thk. Ebû'l-Kasım İmamî. Tahran: İntişarat-ı Seda ve Sima-yı Cumhuri-yi İslâmî-yi İran, 1419/1998; a.mlf. *Tecâribü'l-ümem*. Çev. Kıvameddin Bursulan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.
- İbn Tağrîberdî. *Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. 4 Cilt. Thk. Muhammed Hüseyin Şem-seddin. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1413/1992.
- İbn Teymiyye. *es-Siyâsetü's-şer'iyye*. Çev. Muhammed Tutuş. Malatya: Dârü'l-imara, 2019.
- İbn Teymiyye. *Hisbe*. Çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- İbn Tiktaka. *el-Fahrî*. Çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2016.
- İbnü'l-Adîm. *Buğyeytü't-taleb fi târîhi Haleb*. Nşr. Suheyl Zakar, 2-4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.
- İbnü'l-Cevzî. *el-Muntazam fi târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. 13-18 Cilt. Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1413/1992.
- İbnü'l-Cevzî. *Zekiler*. Çev. Enver Güneç. İstanbul: Şule Yayınları, 2018.
- İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fi't-târîh*. Thk. Muhammed Yusuf el-Dukak. 4-11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1407/1987; a.mlf. *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-târîh tercümesi*. 4-12 Cilt. Çev. Yunus Apaydın-Ahmet Ağrakça-Abdülkerim Özeydın. İstanbul: Bahar Yayınları, 1986.
- İbnü'l-İmranî. *el-İnbâ' fi târîhi'l-hülefâ*. Thk. Kasım-es-Sâmerrâî. Kahire: el-Afakü'l-Arabiyye, 1. Basım, 1419/1999.
- İbnü'l-Verdî. *Târîhu İbnü'l-Verdî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1417/1996.
- İmam Müslim. *Sahîhu Müslim*, III. Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1412/1991.
- Kılınç, Ahmet. *Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Lange, C. "Legal and Cultural Aspect of Ignominious Parading (Tashhir) in Islam". *Islamic Law and Society*. 14/1. (2007): 81-108.
- Makrîzî. *İttî'azü'l-hünefâ bi-ahbârî'l-e'immeti'l-Fatîmiyyin el-Hülefâ*. 1-2 Cilt. Thk. Cemaleddin eş-Şeyyal. Kahire: el-Meclisü'l-ala li's-şuuni'l-İslâmîyye, 1996.

- Mâverdî. *Ahkâmü's-sultaniyye*. Çev. Ali Şafak. İstanbul: Bedir Yayınları, 1994.
- Mu'cemu Maslahati'l-Ulûmu'ş-Şer'îyye*. 1 Cilt. Riyad: 2. Basım, 1439/2017.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Nizamülmülk. *Siyasetnâme*. Çev. Nurettin Bayburtlugil, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- Özcan, Abdullah. *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Sevim, Ali. *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*. Ankara: TTK Yayınları, 2011.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî. *Mir'atü'z-zamân fi târîhi'l-a'yân*, 16-19 Cilt. thk. Ammar Reyhavî. Dımaşk: Risaletü'l-âlemiyye, 1. Basım, 1434/2013.
- Şekerci, Osman. *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları*. İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat, 1996.
- Tokuş, Ömer. *Başlangıçtan Mirdâsilerin Sonuna Kadar Müslüman Bizans Münasebetleri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.
- Uyar, Gülgür. "Nakib". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 32/321-322. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2006.
- Yılmaz, Metin. "Şurta", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 39/242-244. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Zencânî. *Sultana Öğütler*. Çev. H.H. Adalıoğlu. Ankara: Yeditepe Yayınları, 2005.
- Zettersteen, K.V. "Şurta". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 11/585. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.
- Zeydan, Abdülkerim. "İslâm Hukukunda Zaruret Hali I". Çev. Hayrettin Karaman, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*. 13/3 (1974): 162-175.